

Nachtwacht, computertaal, polarisatie en Statenvertaling (1)

Wat hebben Rembrandts Nachtwacht, computertaal en polarisatie met de Statenvertaling te maken? Met deze ongebruikelijke combinatie van woorden wil ik iets aangeven van de diversiteit van reacties op mijn lezing over bijbelvertalen, gehouden op de predikantencontio op 8 januari en afgedrukt in de vorige nummers van *de Waarheidsvriend*.

In deze lezing heb ik geprobeerd aan te geven dat het gebruik van de Statenvertaling (SV) steeds meer bezwaren oplevert. In taalkundig opzicht komt deze vertaling steeds verder van ons af te staan. Het was opvallend dat niemand op de contio deze conclusie bestreed. Wel was er verschil van mening over het vervolg: moeten we meedoen met de Nieuwe Bijbel Vertaling van NBG en KBS, die rond 2002 klaar moet zijn, of kunnen we beter de Statenvertaling herzien? In sommige interviews in het *Reformatorisch Dagblad* kwam naar voren dat het mogelijk is meer te doen aan begeleiding en opvoeding, zodat ook voor de hedendaagse mens de SV begrijpelijk blijft.

De golf van publiciteit geeft in ieder geval aan dat hier een probleem ligt dat niet genegeerd kan worden. In twee artikelen wil ik ingaan op de belangrijkste reacties.

De Nachtwacht

Van de kant van de Gereformeerde Bijbelstichting werd als argument aangevoerd dat bewerking van de Statenvertaling vergelijkbaar is met knoeien aan de Nachtwacht van Rembrandt. Dit is een interessant argument, want het kan inhouden dat we de Statenvertaling vooral als een kunstwerk uit het verleden moeten beschouwen. Uiteraard is iedereen het eens met de stelling dat we aan de Nachtwacht van Rembrandt niets mogen veranderen. Maar hoe zit het met een bijbelvertaling? Die is toch niet bedoeld als kunstwerk om slechts bekeken te worden? Deze is juist gemaakt om te gebruiken!

Als we spreken over gebruiksvoorwerpen uit het verleden, komen de zaken geheel anders te liggen. In Amsterdam staan eeuwenoude grachtenhuizen. De bewoners van deze oude huizen hebben ongetwijfeld gas, water en elektriciteit laten aanleggen, om in deze tijd de huizen te kunnen bewonen. Daar maakt niemand bezwaar tegen. Wie bij een bijbelvertaling vooral rekent met het praktische gebruik, zal er geen moeite mee hebben deze aan te passen aan nieuwe ontwikkelingen. Het is echter wel een goede zaak deze eventuele aanpassing van de SV goed te verantwoorden. Het zou niet eerlijk zijn om precies hetzelfde titelblad te gebruiken. Daarom heb ik ook voorgesteld de uitdrukking 'Herziene Statenvertaling' te hanteren. Dan weten de lezers waar ze aan toe zijn: een vertaling die in dezelfde traditie staat, maar op bepaalde punten herzien is.

Computertaal

Diverse malen is geopperd dat de jongeren van tegenwoordig moeiteloos computertaal aanleren, zodat het ook mogelijk moet zijn ze de taal van de Statenvertaling bij te brengen. Op dit argument valt echter veel af te dingen. Het is beslist niet waar dat veel jongeren 'de meest ingewikkelde computertaal' kunnen hanteren. Op school wordt er veel aandacht gegeven aan het gebruik van computerprogramma's, maar slechts weinigen kunnen overweg met de eigenlijke computertaal.

In onze maatschappij ontstaat een kloof tussen hen die wel en hen die niet op de computer thuis zijn. Met een variatie op 'analfabeten' spreekt men wel van 'digibeten', die niet vertrouwd zijn met de huidige digitale mogelijkheden. Wat doen de softwarefabrikanten

hiermee? Accepteren zij deze tweedeling? Zeggen zij dat de mensen maar wat meer inspanning moeten verrichten om de computerprogramma's te leren? Moet er meer bijscholing komen en dienen er verklarende woordenlijsten te komen? Niets van dat alles. De fabrikanten zoeken ijverig naar mogelijkheden om de programma's te vereenvoudigen. Ze proberen het uiterste om de programma's gebruiksvriendelijk te maken. Waar tot voor kort kennis nodig was van talrijke Engelse termen, is nu een eenvoudige klik op de muis genoeg om programma's te laten werken. Zo kunnen veel meer mensen deze programma's gebruiken.

In schril contrast hiermee staat het pleidooi de SV te handhaven, terwijl de groep mensen die toegang heeft tot de 17^e-eeuwse taal steeds kleiner wordt.

De computerfabrikanten doen veel moeite de gebruiker te helpen. Tal van nieuwe vindingen worden toegepast. Maar de handhavers van SV willen geen veranderingen. Zij zeggen (bedoeld of onbedoeld) tegen de huidige en toekomstige jeugd: pas je maar aan. Wij doen geen moeite je tegemoet te komen; kom ons maar tegemoet. Deze houding wordt - terecht - door veel jongeren niet begrepen. Ze lezen Het Boek en zien hoe het veel eenvoudiger kan. Waarom wordt er dan geen goede nieuwe vertaling op de markt gebracht? Als het Woord van God zo belangrijk is, dan kan toch geen moeite te veel zijn dit dichtbij te brengen?

Deftige, verheven taal

Hier en daar klinkt de opmerking dat de taal van de SV geen 17^e-eeuwse spreektaal was, maar een verheven, deftige taal. Daarom zou het goed zijn die te handhaven. In antwoord hierop val ik ds. L.W. van der Meij bij, die stelt dat de grondtekst vaak veel gewoner blijkt te zijn dan de taal van de statenvertalers. De Heere Jezus heeft de gewone volkstaal van Zijn tijd gesproken. De statenvertalers hebben zoveel mogelijk aansluiting gezocht bij de taal van hun tijd, maar bleven heel dicht bij de Hebreeuwse en Griekse taal. Het resultaat hiervan was een minder alledaags taalgebruik dan bijvoorbeeld de vertaling van Luther, die heel bewust aansloot bij de taal van de gewone Duitser. Dat verschil van inzicht wil ik laten rusten.

Nu doet zich bij ons het verschijnsel voor, dat allerlei woorden en uitdrukkingen niet meer in het gewone Nederlands gebruikt worden. Dit heeft als gevolg dat de SV voor ons veel deftiger klinkt dan een paar eeuwen geleden het geval was. Het is dus niet juist de steeds groter wordende taalkloof te legitimeren met een beroep op 'deftige taal'.

Overigens bepleit ik zelf ook een vertaling die een zekere waardigheid uitstraalt, maar dat kan ook in begrijpelijk Nederlands. Het is juist in dit opzicht dat velen kritiek hebben op Het Boek: het taalniveau is te laag, waardoor een parafrase soms oneerbiedig overkomt.

Geestelijk probleem

Steeds weer proberen de verdedigers van een onveranderbare SV de taalkundige problemen te minimaliseren door een beroep op de geestelijke problemen. Wat baat het, zo is de redenering, als men de woorden kan lezen, maar niet begrijpt waar het geestelijk om gaat? Je kunt de brieven van Paulus nog zo goed proberen weer te geven in begrijpelijk Nederlands, maar dan nog zijn de gedachtegangen moeilijk te volgen en is verlichting door de Heilige Geest noodzakelijk.

In deze redenering wordt naar mijn overtuiging een onjuiste tegenstelling gemaakt. Het is waar dat de Bijbel moeilijke passages bevat. Het is ook waar dat alleen door de verlichting met de Heilige Geest de Schrift echt waarde voor ons krijgt en dat we alleen dan de geestelijke rijkdom kunnen zien. Maar de reformatoren hebben toch ook niet het latijn in de kerk geaccepteerd met deze redenering? Ze hebben juist alles eraan gedaan het Woord bij de

hoorder te brengen. Dat is de menselijke verantwoordelijkheid. Vervolgens is het Gods zaak de woorden toe te passen in het hart.

Wanneer wij deze twee zaken, de taalkundige kant en de inhoudelijke kant, door elkaar halen, beseffen we niet goed wat onze menselijke verantwoordelijkheid is. Paulus zegt: 'Hoe zullen zij in Hem geloven, van Welke zij niet gehoord hebben? En hoe zullen zij horen, zonder die hun predikt?' (Rom. 10:14). De mensen moeten het eerst horen, voordat zij tot geloof kunnen komen. Dat geloof kunnen wij niet geven, maar wij kunnen wel zorgen dat de taalkundige barrières zoveel mogelijk verwijderd worden. Het is onze verantwoordelijkheid het Woord van God in verstaanbare taal over te dragen, opdat zoveel mogelijk mensen bereikt worden.

Beeldcultuur

Is het genoeg om de Bijbel taalkundig toegankelijker te maken? Onze jongeren leven toch in een beeldcultuur en in een informatiemaatschappij? Laten we ons bezinnen op die problematiek! Deze opmerkingen werden op de contio en in de media gemaakt. Ik ben het daar van harte mee eens. Laten we ons grondig bezinnen op de overdracht van het geloof in deze tijd. Laten jeugdorganisaties dat doen en laten kerkenraden zich daarop bezinnen. Maar dat alles neemt niet weg dat we een bijbelvertaling nodig hebben waarmee we onze jongeren kunnen bereiken. Laten we dus beide wegen bewandelen en deze niet tegen elkaar uitspelen.

Overige argumenten

In de volgende bijdrage wil ik ingaan op de overige argumenten, met name het probleem van de polarisatie die het gevolg kan zijn van een nieuwe vertaling.

Dirksland

M.J. Paul

De Waarheidsvriend, 5 maart 1998, pag.159-160

Nachtwacht, computertaal, polarisatie en Statenvertaling (2)

Huisgodsdiens

In het vorige artikel zijn al diverse argumenten besproken, maar in de media zijn nog méér argumenten gebruikt voor de handhaving van de huidige Statenvertaling. Graag stem ik in met de grote nadruk die sommige auteurs leggen op de huisgodsdiens. De levendige overdracht van het geloof in de praktijk van alle dag is onvervangbaar. Waar dat gebeurt, raken jongeren vertrouwd met inhoud en taal van de SV. Laten jongeren en ouderen Gods Woord overdenken in hun stille tijd, biddend om Gods zegen en laten zij inderdaad lezen in de geestelijk rijke geschriften van onze voorouders. In mijn lezing heb ik aangegeven dat in zulke situaties de SV kan functioneren. Mijn zorg is echter de uitstraling naar buiten. Hoe zit het in gezinnen waar minder gelezen wordt in de Bijbel? Hoe zit het met het evangelisatiewerk? Hoe zit het met de leeftijd waarop de jongeren de SV een beetje begrijpen? Is die leeftijd niet veel te hoog? Op die vragen krijgen we geen antwoord door te verwijzen naar de huisgodsdiens.

Het is een goede zaak dat diverse catecheten, onderwijzers en leraren naar aanleiding van de discussie in de media zelf op onderzoek uitgegaan zijn en geprobeerd hebben hoe het zit met de verstaanbaarheid van de SV. Ook vanuit de Gereformeerde Gemeenten en vanuit

reformatorische middelbare scholen bereiken mij signalen dat het begrip van de SV erg tegenvalt. Dit zijn signalen van 'het grondvlak'. Juist daarvoor heb ik aandacht willen vragen.

Bogermannen

Voor sommigen is het cruciaal dat er anno 1998 geen Bogermannen meer zijn, mannen met godsvrucht in combinatie met grote kennis, die in staat zouden zijn tot een herziening van de bijbelvertaling. Daar wil ik tegenover stellen dat er op dit moment in Nederland gelukkig genoeg 'Bogermannen' zijn. Hier is een duidelijk verschil van inzicht.

Naar reformatorische opvatting is elke predikant geroepen 'dienaar van het goddelijke Woord' te zijn en de Schriften te verklaren. In die reformatorische traditie is altijd veel nadruk gelegd op de kennis van de bijbeltalen, Hebreeuws en Grieks (en liefst ook nog Aramees). Vanuit die kennis mogen predikanten de gemeente onderwijzen. Wie zegt dat er geen Bogermannen meer zijn om een vertaling te leveren, zegt in feite dat er niet genoeg predikanten meer zijn om Gods Woord uit te leggen, want principieel staat dat op één lijn. Niet iedere predikant is even geschikt als vertaler, maar in principe zal ieder hieraan moeten kunnen meewerken.

Ook heeft niet iedere predikant evenveel geestelijke ervaring om actief bij te dragen aan een herziene vertaling, maar er mag toch ruimschoots gebruik gemaakt worden van wat anderen in binnen en buitenland reeds gedaan hebben?

Wie alle nadruk legt op het geestelijk tanende klimaat in Nederland loopt het gevaar over het hoofd te zien wat er toch nog is. In mijn lezing heb ik deze zaken verbonden met het zicht op de werking van Gods Geest. Werkt Hij alleen op het zendingsveld of ook onder ons? Het lijkt mij beter hierover te spreken dan over de al of niet aanwezige Bogermannen. Maar gesteld dat het aantal vertalers te klein is - wat ik niet geloof - waarom is er dan geen oproep tot gebed zodat ze er zullen komen (Luk. 10:2)? Geestelijke armoede mag toch nooit een excuus zijn?

Polarisatie

De meeste reacties die ik persoonlijk kreeg, betreffen de vraag naar de mogelijkheid van polarisatie. De gereformeerde gezindte is toch al zo verdeeld en zal mijn voorstel niet nog meer verdeeldheid in de hand werken? De vraag is terecht.

Hoe gaan we hiermee om? De SV is in de 17e eeuw door de overheid en door de synode opgelegd aan het Nederlandse volk. Deze middelen om een andere vertaling op te leggen ontbreken thans. De kerkelijke verdeeldheid verhindert een eensgezind optreden. Hoe is polarisatie dan toch te vermijden? Dat zal alleen kunnen als twee vertalingen naast elkaar gebruikt mogen worden. De uitgever van Het Boek heeft dat goed beseft en is gekomen met een Parallelbijbel. De SV staat in de linkerkolom en Het Boek in de rechterkolom. Mede hierdoor heeft Het Boek bij ons - onofficieel - een grote plaats verworven. Uit de enquête blijkt dat zeker zo'n 40 procent van de jongeren Het Boek leest.

Het lijkt me dat de toekomstige vertaling ook op deze wijze gepresenteerd moet worden. Een groot deel van de kerkmensen is vertrouwd met de SV en zal deze nooit willen missen. Waarom zouden we hen die ontnemen? Dat is toch niet goed? Anderzijds zijn er velen die een taalkundig eenvoudiger vertaling nodig hebben. Voor hen kunnen we dan de andere vertaling gebruiken (of dat nu een Herziene Statenvertaling wordt of een (variant) van de Nieuwe Bijbel Vertaling). Op deze wijze kunnen mensen met beide vertalingen vertrouwd raken. Afhankelijk van de doelgroep zal de ene of de andere vertaling gekozen worden. Wanneer predikanten en kerkenraden beide vertalingen accepteren, hoeft er op deze wijze geen grote spanning te ontstaan.

Overigens is het een illusie om aan te nemen dat polarisatie vermeden kan worden door alles te laten zoals het is. Kerkelijke leiders kunnen wel willen dat de SV gehandhaafd blijft, maar veel gemeenteleden gaan thuis hun eigen gang. Zij hanteren Het Boek en de kinderbijbel. Daardoor wordt de kloof met de zondagse eredienst steeds groter en begrijpt men steeds minder van de SV. Ook het vertrouwen in kerkelijke leiders die zonder deugdelijke argumenten (naar het oordeel van gemeenteleden) alles bij het oude willen laten, neemt beslist af. In deze omstandigheden verdient het grote voorkeur dat op een bezonnen wijze nagedacht wordt over de toekomst.

Sommige auteurs wijzen op de polarisatie die opgetreden is rond de 'editie 1977' van de SV, ook wel Tukker-editie genoemd. Inderdaad zijn hier treurige dingen gebeurd. Maar wie treft hier schuld? Wie hebben gezorgd dat de zaken op de spits gedreven zijn? Welke leringen kunnen we trekken uit dit verleden, opdat die fouten nu vermeden worden?

Polarisatie is zeker een gevaar, maar we kunnen er zelf veel aan doen om die te vermijden. Het is daarom goed te bedenken hoe polarisatie kan ontstaan, hoe kerkelijke leiders die kunnen bevorderen (in woord en geschrift) en hoe deze vermeden kan worden.

Kanttekeningen

De Fransen hebben een spreekwoord waarin staat dat vertalen verraden is ('traduire est trahir'). Het is niet mogelijk het origineel volledig weer te geven in de ontvangende taal. Anders gezegd: vertalen is kiezen. Uit de diverse mogelijkheden tot vertalen moet een keus gemaakt worden en daarmee gaat iets van de rijkdom van het origineel verloren.

De Nieuwe Bijbel Vertaling van het NBG en de KBS maakt in bescheiden mate gebruik van voetnoten als verzen op twee manieren vertaald kunnen worden. Deze werkwijze getuigt van eerlijkheid naar de lezer. Het lijkt me dat een vertaling die in de toekomst in onze kring aanvaardbaar zal zijn, zeker taalkundige voetnoten moet bevatten. Hierdoor zal de inhoudelijke polarisatie verminderd kunnen worden.

De statenvertalers hebben bewust kanttekeningen gegeven. Helaas zijn die zo omvangrijk geworden dat er daardoor ook bijbels uitgegeven zijn zonder die kanttekeningen. Het is niet gemakkelijk een driedelige statenbijbel mee naar de kerk te nemen! Wanneer er slechts enkele voetnoten op een bladzijde staan, voorkomt dit dat er ook bijbels uitgegeven worden zonder die verantwoording.

Commissie

Velen willen meer duidelijkheid over de positie die ik zelf inneem ten aanzien van het vervolg. Bewust heb ik mij in de lezing geconcentreerd op het probleem. Dat moet eerst duidelijk zijn, voordat we ook maar denken aan een oplossing. Elke oplossing heeft zijn aanhangers en bestrijders. Daarom heb ik bewust een paar mogelijkheden geschetst en mijn voorkeur achterwege gelaten. Laat er een commissie komen die interkerkelijke contacten legt, om gezamenlijk de minimumvereisten te formuleren waaraan een aanvaardbare vertaling moet voldoen. Door die gezamenlijke opstelling kan polarisatie zo ver mogelijk teruggedrongen worden. De oplossing die dan gekozen wordt is mij meer waard dan mijn persoonlijke voorkeur. Het is nog niet te laat. De vele reacties geven aan dat de tijd rijp is om iets te ondernemen. Laten we de krachten bundelen en biddend zoeken naar de weg die te gaan is.

Dirksland

M.J. Paul